

Jette Fog:

Med samtalen som udgangspunkt

Det kvalitative forskningsinterview

Akademisk Forlag, 1994

ISBN 8750032372

Resume

Bogen handler om det kvalitative forskningsinterview og den forskningsproces, der har samtalen som udgangspunkt. Både interviewet og forskningen er processer mellem konkrete mennesker, og som alle andre mellem menneskelige relationer rejser disse processer nogle spørgsmål: Hvad er rigtigt og hvad er forkert? Hvad er brug og hvad er misbrug? Hvad er godt og hvad er ondt? Bogen behandler de

- Hvilke følelser og fordomme har jeg vedrørende de(n) slags mennesker som jeg har valgt at tale med? (18)

Intervieweren bruger sig selv som instrument, og jeg skal undersøge hvilket slags instrument jeg er. (19)

Det er en illusion at tro, at man sidder i en gensidig fortrolig og åben samtale mellem to talere. Det gør man ikke. Man sidder i et ugensidigt forhold i en professionel sammenhæng, som skal bruges til noget. (22)

Kapitel 2: Forudsætninger

I det kvalitative interview er det personens handlinger og hans følelser og tanker, som vi er interesseret i. (...) Når forskeren således begriber den personlige betydning, som strukturerer personens handlinger, følelser og tanker og deres sammenhæng, så får hun også fat i mere overordnede og almene, fælles betydningsstrukturer og logikker. (29)

Empati

(Det at være empatisk) is to perceive the internal frame of reference of another with accuracy and with the emotional components and meanings which pertain thereto as if one were the person, but without ever losing the "as if" condition (Rogers, 1980 s. 140) (38)

Vi udtrykker altid mere og andet end det, som fremgår af vores ord taget bogstaveligt. Og mere end vi ved om. (...) Når to mennesker er sammen, er de i kraft af deres fælles tilstedevær bundet til kommunikation, de kan ikke ikke-kommunikere. (41)

Når det virker så stærkt at blive hørt og forstået ret, er det formentlig bl.a. fordi den talende gennem den lyttendes opmærksomhed, forståelse og accept får frihed til at lytte opmærksomt, forstående og accepterende til sig selv. (...) Eftersom udgangspunktet i en interviewundersøgelse netop er interviewpersonens fænomenologiske oplevelse af sit univers, er en empatisk forståelse af ham og det han siger en simpel nødvendighed. (42-43)

Kapitel 3: Talens ejendommelighed og den trojanske hest

At der gælder andre "regler" for samtalerne i interviewsituationen end i samtalen mellem venner kan mærkes, når disse regler overtrædes – der opstår brud:

1. Hvis personen vil forlænge samværet og samtalen ud over den tid som interviewereren har sat af.
2. Hvis personen på grundlag af samtals fortrolighed og kontakten med interviewereren kunne ønske mere samvær og flere samtaler ved anden lejlighed.
3. Hvis personen insisterer på en gensidighed, som i en almindelig samtale ville være absolut passende og på sin plads.
4. Når det mærkes at samtalen er en speciel slags samtale og fortroligheden til trods en ensidig samtale.
5. Når personen fortaber sig lidt rigeligt i anekdoter der ikke umiddelbart er relevante for undersøgelsen.
6. Når jeg fornemmer ubehag i min interviewning af personen og aner at jeg har overskredet en grænse.
7. Jeg registrerer uoverensstemmelser imellem det indhold, som personen meddeler mig, og den måde han meddeler indholdet på.
8. Båndoptageren går i stykker og jeg ved, midt i samtalen, at jeg ikke får resten med mig hjem.
9. Hvis personen, efter at båndoptageren er pakket sammen, og jeg har fået overtøjet på, begynder at fortælle væsentlige ting, som jeg kunne have fået noget ud af. Materialet skal fortælles, ikke blot til mig, men også til min båndoptager, for at det kan tælle som materiale. (60-63)

Kapitel 4: Samtalen som redskab I

Samtalens emner er bestemt af de hovedtemaer, som interviewereren har med hjemmefra, og som hun har søgt indsigt i og viden om på forhånd. Men indsigten i den anden person og i det, han taler om, foregår i kontakten med ham, som en løbende forhandling med ham om den rette forståelse af ham og af det, han siger. Intervieweren udviser opmærksomhed og hører. Hun taler på grundlag af sin umiddelbare fornemmelse af de svar, hun får fra personen, og det hun i øvrigt sanser, og hun søger sin forståelse af- eller bekræftet undervejs. Det, de taler om, "det fælles tredje", emnets konkrete

udformning, produceres så at sige af de to parter i fællesskab. (...) Samtalen bliver hvert sekund fornemmet og justeret. Der er, som udtrykt af Donald Schön, tale om en "reflection in action". En refleksion, der kommer til syne i det man gør. (66)

"Intuition is a skill, rooted in our natural sensibility to hidden patterns and developed to effectiveness by a process of learning." (Polanyi)

Baggrundsviden af både empirisk og teoretisk art spiller ind både i interviewerens evne til at skaffe sig overblik over og indføling med det, som interviewpersonen fortæller, og til at udvikle kreativ evne til at gå ind i de sammenhænge, som hun ser. Men denne baggrund kan også blive løbet over ende af hendes egne indre rørelser (modoverføring). (68)

Opmærksomheden rettes mod:

1. Indholdet af det sagte.
2. Måden indholdet udtrykkes på. Metakommunikation.
3. Processen. Har man kontakt og hvordan er denne kontakt.
4. Sig selv. Ens egne fornemmelser af personen og processen.

Man har som forsker en vis professionel forpligtelse til at have bagtanker. Bag opmærksomheden ligger der en tavs styring. Det sagte vurderes og vurderes på andre måder, end det gør i en almindelig samtale. (69-70)

Teoriens funktion er at de strukturerer opmærksomheden og leder den bestemte steder hen; og at de (forhåbentlig) gør dette uden at binde den. Den opmærksomhed som jeg bringer til situationen bliver formet af, men ikke skabt af mine teoretiske begreber. Jeg har al min viden, den praktiske og den teoretiske med mig. Alt hvad jeg har erfaret, og alt hvad jeg har læst. Dette er min baggrund, og det er en fleksibel kontekst for det jeg er opmærksom på. (70-71)

Man kan lade sig forføre af sin teoretiske er84 Tvke afsk opm indeiske er46rkHar r i 5r fra omhedenIntv eg

Når interviewer og interviewperson møder hinanden, fremkalder eller mobiliserer de bestemte følelser og reaktioner hos hinanden. Denne mobilisering er båret af personernes følelses- og reaktionsberedskab, af det beredskab, som er dannet af hver persons tidligere og senere betydningsbærende historie. (92)

Intervieweren skal have det som Donald Schön kalder reflection-in-action, dvs. en viden og erfaring, som kommer til syne i den konkrete samhandling med individet. Hun skal kunne reagere spontant og umiddelbart på personen og processen, og dvs. kunne samtale med ham uden at det sagte er fortænkt, men tværtimod affødt af øjeblikkets interesse for og kontakt med ham, og uden at sagen og situationen uvedkommende følelser tager indfølingsevne og overblik fra hende. Den interesse hun har i det andet menneske, og de spørgsmål denne interesse afføder, skal vise sig i samtaleløbet. Og det gør de da også, hvis hun har forberedt sig godt nok, teoretisk og følelsesmæssigt, dvs. hvis hun ved nok til ikke at behøve at klamre sig til det, som hun ved, og hvis hun formår at indgå i en god og bæredygtig kontakt med personen. (94)

Kapitel 6: Samtalen som redskab III

Man kan aldrig på forhånd lære at stille de "rigtige" spørgsmål, fordi det først i samtaleløbet viser sig, hvad de rigtige spørgsmål er. Det, man til gengæld kan gøre, er at berede sit sind, så man er åben nok over for den anden person til at skønne, hvad "de rigtige spørgsmål" er. (...) Den kundskab og viden som interviewer skal have for at kunne udføre sit interview, er en praktisk kundskab. Man skal kunne handle spontant, lade sig flyde i den strøm, som samtalen er, og samtidig skal denne flyden ikke være tilfældig. Man skal have eller udvikle det, som Donald Schön kalder en "knowing-in-practice", en viden, som regulerer og viser sig i det, man gør, og det er i hovedsagen en tavs viden. (105)

I den udstrækning et interview er en samtale, er spørgsmålet om indlæring ikke et spørgsmål om at lære spørgeteknik eller samtaleteknik. Den praktiske kunnen, som professionel samtale er, kræver alment menneskelige kapaciteter, som udvikles og specificeres i hver enkel persons historie, og man kan ikke lære dem som teknikker – ganske enkelt fordi de ikke er teknikker. (106)

Når det drejer sig om et møde i et interview, må man som interviewer, både anstændig- og fornuftigvis, have gjort sig sine fordomme klart, før man træder i dialog med den pågældende person, og måske endda finde ud af, at man har for mange af dem til at kunne træde i dialog. Man træder i et andet forhold til en person, end man gør til en tekst. (108)

Skal man bruge sig selv, må man i det mindste have noget greb om, hvilke blinde pletter dette selv rummer, før man med samtalen går ind i en anden persons univers med, hvilket instrument dette selv er. (109)

Projektdagbog

Idéen med en projektdagbog er at man selv skriver om det emne og de interviewpersoner som man har valgt at beskæftige sig med. Man skal finde ud af hvorledes men egentlig forholder sig til sine interviewpersoner. Hvad ved jeg, og hvad tror jeg at jeg ved?

De hastige generaliseringer er gode at få frem i lyset. De er ofte kulturelle eller subkulturelle stereotyper. Eller de er mine højst private generaliseringer. At skrive dem ned er at skabe mulighed for at "se dem på tryk", og det kan skabe mulighed for at møde dem i dialog, eventuelt i dialog med en kollega. (...) Mit syn på den anden bliver i mindre grad sløret af fordomme og stereotype vurderinger. Et gunstigt biprodukt er så også, at man i og med skriveriet får ideer til selve interviewet. (110)

På det skrevne grundlag i projektdagbogen lader forskeren sig interviewe af en kollega om sine egne forhåndsindstillinger for så derefter at lytte til, hvad hun selv svarer, og hvordan hun svarer. (...) Det vil være klogt at skaffe sig lejlighed til at kunne fortsætte skrivningen, dvs. løbende gennem undersøgelsen at føre projektdagbog, dels af hensyn til den samlede interviewproces, dels fordi der allerede i denne fase ligger mange tanker, som vil kunne indgå i den endelige analyse og fremstilling. (111)

Interviewguide

De færreste kan koncentrere sig om to ting på én gang. Dette betyder imidlertid ikke at der ikke skal være en interviewguide. Det skal der, men den skal helst befinde sig i interviewerens hoved, således at hun kan bevæge sig frit, høre godt efter hvad personen siger, og lade det være det videre afsæt for det, hun skal sige. (...) Sålænge kontakten er der, er det ret ligegyldigt, om man taber en tråd eller to. Sålænge intervieweren er i kontakt, med sig selv og den anden, kan der faktisk ikke ske noget, der kan invalidere interviewet. (118)

For at få alle flygtige fornemmelser ind i billedet på en frugtbar måde er det en god idé, umiddelbart efter interviewet, at skrive sine umiddelbare indtryk af interviewet ned i projektdagbogen og dernæst at lytte til båndene for derigennem at få genkaldt sig og noteret alt det, som ikke kommer med i en båndudskrift, alt det som er en slags kommentar til båndudskriften. (122)

Kapitel 7: Samtale og udskrift

Kapitel 8: Subjektiviteten og den objektive erkendelse

Kapitel 9: Pålidelighed og gyldighed

Pålidelighed kan ses som en forudsætning for gyldighed, og gælder for det første det, som sker imellem interviewer og interviewperson, og for det andet det, som sker mellem forskeren og hendes udskrifter.

Gyldighed er i højere grad udadvendt og udtaler sig om produktets forhold til virkeligheden. Undersøgelsen af gyldighed drejer sig om, hvorvidt disse interview kan sige noget holdbart om det felt, som de er taget fra. (156) Hvorvidt vi måler det, som vi antager vi måler. Hvorvidt vi har undersøgt det, som vi tror vi har undersøgt. (163)

Gyldighed i analysen

1. Identifikation af begreberne som de kommer til syne i materialet.
- 2.